

SEMINARSKI RAD IZ FILOZOFIJE

TEMA: HERAKLIT

Učenik: Slobodan Mijailović IV-2 (2005/06)
Srednja tehnička škola, Sombor

Rezime:

Heraklit je bio grčki mislilac kojeg su zvali mračnim filozofom zbog čudnog karaktera. Po njemu prvi princip sveta arhe, nije ništa drugo nego borba suprotnosti. Vatra kao najznačajniji element stvari-predstavlja onaj pravi arhe. Logos za Heraklita je prirodni zakon koji reguliše borbu suprotnosti. Logos je jedan te isti za sva bića.

Heraklit je prvi mislilac koji je filozofiju s puta kosmologije skrenuo na stvari koje imaju veze sa životom na zemlji. Saznanje sveta je moguće isključivo razumom koje nam pomaže da shvatimo smisao rasta i propadanja u prirodi.

Čovekov zadatak je da otkrije racionalan pristup istine o nastajanju, rastu i propadanju u prirodi i da to poveže sa svojim životom.

Ključne reči:

LOGOS, ARHE, VATRA, HEROJSKI MORAL, BITAK, NEBITAK,
SUPROTNOST, DUŠA, ANTITETIČKI POSTUPAK

SADRŽAJ

Heraklit

- REZIME I KLJUČNE REČI
- ŽIVOT I LIČNOST
- ONTOLOGIJA I KOSMOLOGIJA
- ANTROPOLOGIJA
- KRITIČAR HELENSKE KULTURE
- ODJECI U PROŠLIM VREMENIMA
- FRAGMENTI
- LITERATURA

ŽIVOT I LIČNOST

Živeo je od 535 do 475 sin Blonsonov, Herakontov. Neki izvori tvrde da se odrekao kraljevske časti u korist svog brata. Bio je kraljevskog porekla jer je vukao lozu atinskog kralja Kodra čiji je sin Androkle bio osnivač Efesa, najveće Jonske varoši posle Mileta. Bio je radikalni aristokrat ne samo po duhu, već je bio srodnik Platonu sa čijim se shvatanjem saglašavao. Učestvovao je u javnom životu svog grada. Pripadao je onim ljudima koji se sami povlače u sebe. Po Dils Krancu sačuvano je 145 fragmenata, od kojih se za poslednjih 19 smatra sumnjivim. Njegova filozofija se smatra napretkom u odnosu na elejsku filozofiju. Za Heraklita dijalektika je princip ovoga što jeste, kao princip jedinstva suprotnosti ona ne pripada samo misaonoj svesti čoveka nego je shvaćena kao osnova samog objektiviteta. Odbio je da napiše zakone za Efežane jer je smatrao da se nalaze pod vlašću loše vlade.

Više je voleo da provodi vreme u prirodi i nije Mario za gomilu što i pokazuje odlomak: *"Ta kakav bi mogao biti njihov razum? Dopuštaju da ih vode narodni pevači, a učiteljica im je svetinja, jer ne znaju da su mnogi rđavi, a malo ih je dobrih."* (frg.104)

Diogen je opisao da je Heraklit poslednje dane života proveo povukavši se iz društva. Živeći sam u šumi hraneći se lišćem i travama sve dok se nije sasvim razboleo. Pri kraju života vratio se u grad u nadi da će ga lekari izlečiti, međutim, oni ga nisu razumeli i umro je sa šezdeset godina. Njegova filozofija se zasniva na određivanju pravih vrednosti. Misterije svoje mudrosti pisao je u sažetoj i zadahutoj kratkoći u antitezama punim sakrivene harmonije i u slikovitim nagoveštajima. Sve što je izlagao zasnivalo se na vlastitim doživljajima. Svoju mudrost izložio je kao genijalan umetnik. Smatrao je da svet doživljava svako na svoj način. *"Sve što se može više saznati, to ja više cenim."* (frg.55)

Kada je Sokrat pročitao Heraklitov spis izjavio je: *"Što sam razumeo izvrsno je, a mislim da je izvrsno i ono što nisam razumeo samo bi za to trebalo delfski gnjurac"* (D.L.III22). Zbog tako čudnog načina pisanja dobio je nadimak mračni. Samo oni koji ga nisu razumeli tako su ga nazvali.

Iako su njegove ideje zasnovane na vlastitom proučavanju prirode i čoveka, na njega su uticali stariji Jonski filozofi, a posebno Anaksimandar.

Heraklit smatra da je stvarnost sveta uslovljena večitim nastajanjem, a saznanjem tog događaja kao istinito saznanje sveta tj. logosa moguće je isključivo razumom.

Postojanje jeste rizik, rat, opasnost, ali to predstavlja napor da se spozna logos za koji su sposobni samo umni ljudi.

Aristotel smatra da Heraklit postavlja tvrdnju da postoji samo jedno koje ostaje, dok sve ostalo postaje njegovim preoblikovanjem. Osim jednog, sve što jeste teče, te ništa nije stalo. Pojam jednog odmah uključuje pojam mnoštva. Pojam nepokretnog jednog isključuje kretanje, promenu ili razliku. Za Heraklita je tako mišljenje ono što je neistinito. Mišljenje se mora povezivati, što znači ono što jeste nije naprosto i neki bitak ni nebitak nego se u jednom nalazi to drugo u bitku je ne bitak tj. bitak i ništa su jedno te isto.

Heraklitova doktrina može se podeliti na ontologiju, kosmologiju, antropologiju, sa njom su u vezi njegova psihologija i etika.

ONTOLOGIJA I KOSMOLOGIJA

Heraklit je video da na svetu nema ničeg postojanog, nego da se sve neprekidno menja, da samo promena postoji kao nešto postojano.

Sve postaje da nestane i nestaje da ponovo postane.

Svet nije nešto nepromenljivo što bi za svagda bilo gotovo već se menja i Heraklit ga upoređuje sa izmešanim napitkom koji se rastura ako se ne meša (frg.145). Zbog menjanja svugde ima suprotnosti. Svaka stvar se menja i svaka promena predstavlja sredinu između dva suprotna stanja ili prelaznu tačku gde se dodiruju suprotne pojave od kojih priroda stvara sklad.

O skladu govori:

Priroda teži da od suprotnog stvori sklad, a ne od jednog. Tako je muški pol sastavila sa ženskim, a ne oboje istovremeno.

To čini i umetnost ugledavši se na prirodu slikarstva pošto pomeša razne boje, napravi sliku koja se slaže sa uzorima, muzika pomeša visoke i niske tonove i stvara harmoniju.

“Slojevi celo i necelo, složeno i nesloženo, skladno i neskladno, iz jednog iz svega i sve iz jednog”(Arist.De mundo 5,396 b=7 frg.10).

Antički postupak Heraklit primenjuje na sve događaje i predmete i smatra da sve što postoji u našem svetu, postoji uzajamnim uticajem suprotnosti.

One se suprostavljaju jedna drugoj, sukobljavaju se, a na kraju dolazi do sklada.

“Ono što je jedno drugom suprotno sjedinjuje se iz različitih zvukova nastaje najlepša harmonija i sve postaje borbom.” (frg.8)

Heraklit je najrevolucionarniji mislilac jer načelo života vidi u borbi.

Svaka stvar pojavljuje se da sama sebe porekne; time što tako postupa svojim bićem stvara svoju suprotnost; svoje nebiće. Od svih suprotnosti najveće su život i smrt, one se slivaju jedna u drugu.

“Besmrtni su smrtni, smrtni su besmrtni, jer je život smrt onih, a smrt onih život ovih.” (frg.62)

“Kao što živi u nama živo i mrtvo, budno i spavačivo i mlado i staro. Jer ovo kada se promeni postaje ono i ono kada se promeni postaje ovo”. (frg.88)

Život i smrt su vezani i jedno bez drugog se ne mogu zamisliti. Smrt se pokazuje samo na život, izvan života ona ne postoji i zbog toga bez veze sa životom se ne može zamisliti.

Jedinstvo svih suprotnosti predstavlja Bog, apsolutno biće koje prožima sve. Odnos između apsolutnog i relativnog; između Boga i pojavnog sveta je Bog.

Bog je dan-noć, leto-zima, rat-mir, sitost-glad. A menja se isto tako kao ulje kad se pomeša sa mirisom, pa dobije ime po mirisu svakog od njih. (frg.67)

Heraklit u posmatranju prirode, primene naučne analize sve biva sastavljenjem rastavljenog i rastavljanjem sastavljenog, razdvajanjem jednog i sjedinjavanjem razdvojenog, skladom rasklada i raskladom sklada.

Harmohija je rezultat ukrštanja nekog rezultata ili posledica intrakosmičkih snaga koje se bore jedna sa drugom. To je načelo razdvojenog jedinstva, ujedinjenog dvojstva, prijateljstva suprotnosti. Lenjin kaže da je to srž dijalektike.

Heraklit kaže: "Rat je roditelj svemu i car svemu, jedne je učio bogovima, druge ljudima, jedne robovima, druge slobodnima." (frg.53) Ali, treba znati da je rat opšta pojava i borba da se sve rađa borbom i nužnošću." (frg.80)

Pozitivno aktivnost u kojoj se razvila ne samo specifična i lokalna panhelenska, stadionska i hipodromska agonistika koja je služila negovanju i jačanju tela nego i svi rodovi umetnosti: pesništvo (lirsko) epsko, vajarstvo, slikarstvo, politika, filozofija, pa i ratovi i sve strne kiptavog helenskog života.

Heleni su umirali sa verom da sve i u zagrobnom životu gledati nadmetanje i sami se nadmetati.(Pind. Ol.1161 ss,Pla.Apol.S.41 A ss).

Heraklit je želeo da odredi supstrat neprekidnog postojanja i nastajanje svega i to je našao u vatri koja je fina i fluidna, prasupstancija, koja se razlikuje od obične vidljive vatre.

Vatru kao prvi princip Heraklit nije uzeo zato što je ona od svih stvari najnepostojanija već zato što je aktivna sila koja izaziva promene ne samo u prirodi već i u tehničkim dešavanjima.

Postoje dva osnovna procesa u kojima se vatra pretvara u sve i sve se ponovo vraća u nju.

Prvi princip je put naniže i to je postojanje, rat, borba...

"Kada se vatra zgušnjava ovlaži i kada se utvrđuje, postaje voda; a kada voda čvrstne pretvara se u zemlju."

Drugi proces je put naviše i na tom putu sve se postepeno vraća u oganj razređivanjem i to je izgaranje, sloga i mir. Prelazna su stanja kretanje i život, a granice mirovanja smrt, ali se preko granice uvek ide u kretanje i život. Ti procesi ne bivaju slučajno nego se vrše po stalnom zakonu, koji Heraklit pretvara u opšti prirodni zakon (naziva se još i opšti um, uzrok svega, tvorac bića, merilo istine, sudbina nužnosti, a sve to večni živi oganj koji upravlja svetom kao munja).

Heraklitov pogled na svet:

-sve se menja što iz jednog stanja prelazi u drugo, iz mirovanja u kretanje, iz života u smrt i obrnuto;

-sve je podvrgnuto zakonu jedinstva i neprestane borbe, ali ne kao materija nego kao izgaranje;

-ceo svemir prožima opšta zakonitost kojom se održava njegovo jedinstvo;

ANTROPOLOGIJA

Psihologija

Heraklit posmatra čoveka kao moralno biće. Uzimajući dušu kao vatru, jer je vatra nešto lepo i nematerijalno da može bit i duša.

On gradi most između visine objektivnog i subjektivnog i zbog toga se kosmološko učenje spaja sa etičkim.

Niža materija voda i zemlja, čine organsko telo, a vatra je duša kao životvorno načelo bez čega bi organsko telo bilo isto što i neorgansko, bilo bi nesposobno za kretanje i život.

“Za duše je smrt u tome da postanu voda, a za vodu da postanu zemlja, a iz zemlje postaje voda, a iz vode duša.” (frg.36)

Da je duša istovetna s vatrom, Heraklit navodi stanje pijanstva i pomućene svesti gde duša sebe vlagom smanjuje, gubi od svoje duševne suštine.

Dok je duša vezana za telo, dok je udaljena od božanske vatre ona podnosi tešku muku, ali umovanjem i moralnom delatnošću oslobađa se vezanosti za telo i približava se božanskoj vatri dok se u Hadu ne posveti.

I zato *“Ljude posle smrti čeka ono čemu se ne nadaju i što ne slute.” (frg.27)*

GNOSEOLOGIJA

Izvor pravog saznanja je u razumu:

Budući da se činilo da je čovek snabdeven dvema organima za saznanje istine, čulnim opažanjem i razumom, Heraklit misli da je čulno opažanje nepouzđano i da se jedino razum postavlja kao merilo istine.

“Oči i uši ljudima su loši svedoci, ako imaju varvarske uši.”

Ali tvrdi da se sve može videti, čuti, naučiti-to naročito ceni. (frg.54)

On ipak ne veruje očima i ušima kao jednim izvorima istine, do istine se dolazi razumom.

ETIKA

Od značaja je problem etičkog merila. Mera božanske vatre u duši jeste i mera čovekove moralnosti i sreće.

“Narav je čoveku njegova sudbina.” (frg.119) Ukoliko je duša vlažnija, utoliko je teža borba koja se vodi među idejama, osećajima i elementima volje.

“Teško je boriti se sa srcem jer šta god ono hoće, to kupuje pod cenu svoje duše.” (frg.85)

U odbrani zakona i zavičaja, građani su spremni da podnesu najveće muke pa čak i da žrtvuju svoj život samo da ne izazovu podsmeħ javnog mnjenja, a da dobiju pohvale prijatelja. *“U ratu poginulima odaju poštu i bogovi i ljudi.”*

Kako treba upravljati državom njegova etika i politika nose klasnu obojenost.

“Zakon je i to kad slušamo volju jednog jedinog.” (frg.33)

Kao najviši cilj moralnog učenja Heraklit daje prednost opštem zakonu i samoprevazilazenju. (frg.115) Oni su osnovni principi njegove etike.

Etičke norme mogu imati samo relativno, a nikad apsolutno obeležje. Moral je u neprestanom menjanju-to je prirodni proces u odnosu na socijalni organizam.

KRITIČAR HELENSKE KULTURE

Heraklit se pojavljuje kao najstrasniji kritičar helenske kulture. Odaje pohvalu jonskim misliocima-Talesa priznaje kao najranijeg ispitivača neba. (frg.38) Ima i onih čiju filozofiju nije priznavao:

-odbacuje matematičara i filozofa Pitagoru

-Ksenofona

Mesto spoljašnjeg ritualnog očišćenja Heraklit zahteva potpuno unutrašnje očišćenje i traži pravo i duboko religiozno obraćanje samom opštem zakonu.

Sa celim filozofskim stavom Heraklit se pojavljuje kao nosilac starih i kao strastan prorok novih shvatanja i zato je razumljivo što ga efeški novac i gortinska statua prikazuje kao novog Heraklita.

ODJECI U PROŠLIM VREMENIMA

Najraniji odražaj Heraklitovog učenja o logosu jest Anaksagorino učenje o umu. Heraklit nije imao učenike, ali je imao pristalice koji su se zvali heraklitovci. Od njih najpoznatiji je Kratil iz Atine Platonov prvi učitelj u filozofiji.

Pod Heraklitovim učenjem bio je i sam Platon. U sedmoj knjizi "*Države*" pokazuje kako je čovek zatvoren u pećini nesposoban da vidi dnevnu svetlost i kako mu se samo dijalektičkim postupkom duhovno oko, zakopano u blatu neznanja, pomalo diže i penje znanju.(533 10)

Platon je svoja osnovne misli razvio iz Heraklitove ideje.

"Da nema sunca koliko stoji do ostalih zvezda bila bi noć." (frg.99)

Pod njegovim uticajem bili su i sofisti Protagora, Antifont, Demokrit i jonska medicina.

U rimsko doba ga čitaju i proučavaju Marko Aurelije, Plotin, Protfirije, Proklo... Za vreme preporoda heraklitovsku kosmičku antitetiku obnavlja filozof Bernardino Telezio (1508-1588). Njegova filozofija se zasnivala da postoje dva osnovna principa, toplota i hladnoća i jedna supstancijalna materija.

Pod uticajem toplote materija se rasteže i razređuje, a pod uticajem hladnoće smanjuje i zgušnjava.

Heraklitova misao da sve neprestano teče, da svagde postaje I da sve prolazi slično će izreci Đordano Bruno u jednom predavanju u Tuzli, "*Sve se menja ništa ne propada.*"

Od druge polovine 18-tog veka heraklitova eristika utiče na pesničku filozofsku misao. Od nemačkih pesnika najviše je nadahnut Gete.

Heraklitov dijalektički metod razradio je Hegel (1770-1831) koji ga je proglasio za spekulativnog filozofa i izjavio da nema nijednog heraklitovog stava koji on nije usvojio i time se poslužio u svojoj logici.

Duhovno srodstvo je osećao Niče. Na njegovu filozofiju Niče nadovezuje svoje učenje o postojanju što je Heraklit umom obdarenu vatru uzeo kao osnovnu prasupstanciju.

Heraklit govori da je ispunio samog sebe, a Niče je ginuo za sebe.

Pesnik i mislilac koji je filozofske ostatke efeškog filozofa čitao u originalu i divio se bio je Laza Kostić.

Posle njega bio je inspirisan Vladimir Nazor koji je čak i ispevao pesmu PANTAREL.

FRAGMENTI

UVODNI PRINCIP

113 - Razumnost je pristupačna svima

89 - Budni imaju jedan jedini i opšti svet (a oni koji spavaju)-svako se okreće svome posebnom

73 - Ne treba raditi i govoriti kao oni koji spavaju

KORELATIVNOST, JEDINSTVO I IDENTITET SUPROTNOSTI

54 - Nevidljivi spoj jači je od vidljivog

21 - Što budni gledamo-jeste smrt, što u snu-jeste život

3 - Sunce je široko koliko čovečije stopalo

KOSMOLOGIJA

7 - Kad bi sve stvari postale, dim nozdrve bi ih raspoznale

84a - Menjajući se (vatra) otpčiva

123 - Postanak (stvari) obično ostaje skriven

O DUŠI

60 - put naviše i naniže jedan je te isti

115 - Duša ima veru koja samu sebe povećava

118 - Dušama je radost da postanu vlažne

OPŠTI RAT

42 - Homer je zaslužio da bude izbačen sa javnih nadmetanja i šibom devetan i Arhiloh (isto tako)

PROSVETITELJSKA POLEMIKA PROTIV PRAZNOVERICA

119 - Karakter je čoveka njegov (dobar ili zao) duh

96 - Leševe bi pre trebali napolje baciti nego li đubre

HERAKLITOVA TEOLOGIJA

78 - Čovečija priroda nema saznanja dok božanska ima

41 - Samo je jedno mudro: imati saznanje kako sve, do pojedinosti biva upravljano

16 - Kako bi se čovek mogao sakriti pod onim što nikad ne zalazi

O SAZNANJU

55 - Sve što se može videti, čuti, naučiti tome ja dajem prednost

22 - Oni koji traže zlato-mnogo zemlje prekopaju, a malo nalaze

47 - Ne zaključujemo nasumice o najvažnijim stvarima

ISTORIJSKI FRAGMENTI

105 - Homer je bio astrolog

38 - Tales je prvi proučio zvezde

97 - Psi laju na one koje ne poznaju

LITERATURA:

Miroslav Marković, "*HERAKLIT FRAGMENTI*", Grafos - Beograd, 1979.

Milenko A. Perović, "*ISTORIJA FILOZOFIJE*", Grafomedija - Novi Sad, 2003/4